

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ

THE STATE OF STUDY OF THE ISSUE OF CRIMINALIZATION OF PROFESSIONAL SPORTS

Самсонов О.В.,

аспірант кафедри кримінального процесу

Національний університет «Одеська юридична академія»

Цитряк В.Я., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри кримінального процесу

Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено дослідженню стану наукової розробленості проблеми криміналізації професійного спорту в Україні. Акцентовано увагу на тому, що поширення злочинності у сфері професійного спорту згубно впливає на репутацію як окремих спортсменів і команд, так і спортивних організацій у цілому, знижуючи рівень довіри з боку глядачів, спонсорів та суспільства, а також завдає значних економічних збитків спортивній галузі.

Констатовано, що проблема протидії злочинності у сфері професійного спорту досі не отримала комплексного вирішення в кримінології, хоча і привертала увагу вчених. У роботі наголошено, що на дисертаційному та монографічному рівнях виконано вкрай невелику кількість досліджень, присвячених проблемам криміналізації професійного спорту, кримінологічному дослідженню злочинності у цій сфері та проблемам її запобігання.

Оглянуто наукові роботи з проблем попередження злочинності у сфері фізичної культури і спорту, у тому числі дослідження, присвячені протидії протиправному впливу на результати офіційних спортивних змагань, заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, спонуканню неповнолітніх до застосування допінгу, запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними спортивними (футбольними) угрупованнями.

За результатами огляду наявних наукових досліджень зроблено висновок, що усі вони мають важливе наукове та практичне значення і становлять теоретичну базу дослідження проблем протидії злочинності у сфері професійного спорту. У той же час констатовано, що ці дослідження об'єктивно не охоплюють усі актуальні на сьогодні аспекти досліджуваної проблеми, особливо з урахуванням сучасного політичного і соціально-економічного положення держави та змін у законодавстві.

У роботі наголошено, що комплексне кримінологічне дослідження проблем криміналізації професійного спорту є актуальним як для теорії кримінологічної науки, так і для потреб правозастосовної діяльності.

Ключові слова: спорт, професійний спорт, фізична культура, криміналізація, корупція, злочинність у сфері спорту, спортивна кримінологія.

The article is devoted to the study of the state of scientific development of the problem of criminalization of professional sports in Ukraine. The emphasis is on the fact that the spread of crime in the field of professional sports has a detrimental effect on the reputation of both individual athletes and teams, and sports organizations as a whole, reducing the level of trust from spectators, sponsors and society, and also causes significant economic losses to the sports industry.

It is stated that the problem of combating crime in the field of professional sports has not yet received a comprehensive solution in criminology, although it has attracted the attention of scientists. The work emphasizes that at the dissertation and monographic levels, an extremely small number of studies have been carried out on the problems of criminalization of professional sports, criminological research of crime in this area and problems of its prevention.

Scientific works on the problems of crime prevention in the field of physical culture and sports were reviewed, including studies devoted to countering illegal influence on the results of official sports competitions, causing harm to the life and health of a person during sports, inciting minors to use doping, and preventing crimes committed by youth sports (football) groups.

Based on the results of the review of available scientific studies, it was concluded that all of them have important scientific and practical significance and constitute a theoretical basis for studying the problems of combating crime in the field of professional sports. At the same time, it was stated that these studies objectively do not cover all the relevant aspects of the problem under study today, especially taking into account the current political and socio-economic situation of the state and changes in legislation.

The paper emphasizes that a comprehensive criminological study of the problems of criminalization of professional sports is relevant both for the theory of criminological science and for the needs of law enforcement activities.

Key words: sport, professional sports, physical culture, criminalization, corruption, crime in the field of sports, sports criminology.

Постановка проблеми. Як вид суспільної діяльності, професійний спорт не позбавлений впливу негативних явищ, зокрема злочинності, поширення якої згубно впливає на репутацію як окремих спортсменів і команд, так і спортивних організацій у цілому, знижуючи рівень довіри з боку глядачів, спонсорів та суспільства. Злочинність у спорті шкодить і економічній стабільності галузі.

У той же час, проблема протидії злочинності у сфері професійного спорту комплексного вирішення в кримінології досі не отримала, хоча і привертала увагу вчених.

Дослідження за темою. Питання протидії злочинності у сфері спорту знайшли відображення у роботах Д. О. Анісімова, О. І. Петренка, М. М. Рудика, О. Б. Сибалю, В. В. Сокурєнка та інших дослідників.

Метою статті є визначення стану наукової розробленості проблеми криміналізації професійного спорту.

Викладення основного матеріалу. В Україні на дисертаційному та монографічному рівнях виконано вкрай невелику кількість досліджень, присвячених проблемам криміналізації професійного спорту, кримінологічному дослідженню злочинності у цій сфері та проблемам її запобігання.

При цьому, переважним чином, наявні роботи присвячено окремим питанням протидії злочинним проявам у сфері професійного спорту, насамперед, протиправному впливу на результати офіційних спортивних змагань та незаконному обігу допінгу.

Серед наявних дисертаційних та монографічних робіт чільне місце посідають дослідження Д. О. Анісімова, О. І. Петренка, М. М. Рудика, О. Б. Сибалю, В. В. Сокурєнка тощо, в яких представлено аналіз ряду аспектів досліджуваної проблеми.

Дослідженню злочинності у спорті як кримінологічної проблеми присвячено дисертаційну роботу В. В. Сокурєнка «Кримінологічна характеристика та протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту» [12].

Автором виділено низку закономірностей, притаманних цьому виду злочинності, серед яких, зокрема, підвищена латентність злочинних діянь, особливо корупційних, криміналізація насамперед комерційних видів спорту, поширення розкрадань грошових коштів під час спорудження спортивних об'єктів, підвищення організованості груп спортивних фанатів, їх використання представниками організованої злочинності.

Серед заходів, спрямованих на попередження злочинності у сфері спорту, автором запропоновано державні програми навчання, перепідготовки, працевлаштування колишніх спортсменів, залучення до роботи з ними благодійних фондів, заходи психологічної реабілітації та соціальної адаптації.

Окремі проблеми кримінально-правової протидії злочинності у сфері спорту досліджено в дисертаційній роботі Д. О. Анісімова «Кримінальна відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань» [1].

Констатуєючи фактичну відсутність судової практики застосування ст. 369³ КК України, автор зауважує, що це обумовлено насамперед високим ступенем латентності цього виду злочину.

Автором докладно розглянуто способи вчинення цих злочинів, серед яких, зокрема, підкуп, примушування або підбурювання чи вступ у змову, одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи.

Приділено увагу дослідженню особливостей суб'єктів вчинення цього злочину, серед яких виокремлено спортсменів, тренерів, менеджерів, спортивних агентів, представників медичного та іншого персоналу, власників, керівників та працівників юридичних осіб, що організують змагання, керівників та працівників міжнародних спортивних організацій тощо.

В контексті диспозиції ст. 369³ КК України дисертантом запропоновано не обмежувати коло спортивних змагань лише змаганнями, внесеними до Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів України, а також підсилити покарання за вчинення цього злочину.

Важливим кримінально-правовим питанням протидії злочинності у сфері спорту присвячено дисертаційну роботу О. Б. Сибалю «Кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом» [11]. У дисертації досліджено теоретико-прикладні аспекти кримінально-правової характеристики заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом. Автором доводиться, що межі зайняття спортом як поведінки, під час якої може заподіюватися шкода життю та здоров'ю особи, що підлягає кримінально-правовій оцінці, визначаються, з одного боку, формами прояву цієї діяльності (спортивними заходами) і, з іншого боку, її змістом (відповідністю спортивним правилам).

До умов правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом запропоновано віднести: легальність виду спорту, дотримання спортивних правил, а також згоду особи на зайняття спортом.

Автором виокремлено випадки протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом та сформульовано правила їх кримінально-правової кваліфікації. Окремо в дисертації окреслено коло неправомірних діянь організаторів спортивних заходів, спортивних суддів, тренерів, лікарів, визначено випадки, коли ці діяння тягнуть кримінальну відповідальність.

Дослідженню кримінально-правових аспектів боротьби зі спонуканням неповнолітніх до застосування допінгу присвячено дисертаційну роботу О. І. Петренка «Кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу» [8].

У роботі проаналізовано суспільну небезпечність спонукання неповнолітніх до застосування допінгу

та соціально-правову зумовленість відповідальності за його вчинення. Зазначено, що в Україні існує тенденція до зростання кількості спортсменів-юніорів, які потрапили в залежність від допінгу. За даними дослідження, тренери і наставники привчають молодих спортсменів до вживання заборонених препаратів вже з 13–14 років, не даючи їм можливостей досягнути успіхів у спорті власними силами та завдаючи величезної шкоди їхньому здоров'ю.

За результатами дослідження автор доходить висновку про неналежне забезпечення кримінальним законом захисту суспільних відносин, пов'язаних з охороною здоров'я та нормального фізичного розвитку неповнолітніх, які займаються фізичною культурою та спортом.

У роботі висвітлено досвід боротьби з допінгом в інших країнах та порівняно його з вітчизняним. Проведено детальний аналіз ознак спонукання неповнолітніх до застосування допінгу. Сформульовано теоретичні та практичні рекомендації щодо вдосконалення ст. 323 КК України, спрямовані на підвищення ефективності боротьби зі спонуканням неповнолітніх до застосування допінгу.

Низку важливих проблем, пов'язаних з кримінологічними дослідженнями та запобіганням злочинності у сфері спорту, розглянуто у дисертації М. М. Рудика «Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні» [10].

У роботі досліджено актуальні проблеми запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні, та сформульовано пропозиції щодо їх вирішення. Оцінено історико-правові передумови становлення та розвитку неформальних молодіжних рухів в Україні. Надано кримінально-правову характеристику злочинів, що вчиняються учасниками молодіжних футбольних угруповань, розкрито їх стан, структуру та динаміку, наведено їх детермінанти, визначено кримінологічно значущі ознаки особи правопорушника.

Так, в роботі надано авторське визначення злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, запропоновано їх розподіл на чотири групи («передматчеві», «стадіонні», «післяматчеві», «ініціативні»).

Виявлено стійку тенденцію до зростання питомої ваги тяжких та особливо тяжких злочинів, ступеня їх організованості, більшої агресії та нетерпимості стосовно інших груп уболівальників та осіб, уповноважених забезпечувати охорону громадського (публічного) порядку.

Автором запропоновано низку заходів запобігання злочинам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях з визначенням пріоритетних напрямів взаємодії правоохоронних органів та інших суб'єктів. Особливу увагу звернено на шляхи удосконалення правоохоронної діяльності відповідного спрямування.

В останні роки опубліковано низку наукових статей, присвячених розгляду проблемних питань протидії злочинності і сфері фізичної культури та спорту.

Питанням формулювання загального поняття злочинів у сфері фізичної культури та спорту, а також здійсненню їх класифікації присвячено роботу О. І. Петренка «Поняття та види злочинів у сфері фізичної культури та спорту» [9].

На думку автора, злочином у сфері фізичної культури та спорту є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, що завдає шкоди або створює загрозу її спричинення суспільним відносинам, які забезпечують повноцінний розвиток фізичної культури та спорту в країні, та які охороняються законом про кримінальну відповідальність.

Прогнозуючи появу пропозицій щодо створення нового окремого розділу КК України про спортивні злочини, автор справедливо відзначає, що об'єднання в окремий розділ не є можливим, оскільки діяльність у сфері фізичної культури та спорту стосується різних суспільних відносин, які вже охороняються існуючими в КК України розділами.

Серед злочинів у сфері фізичної культури і спорту О. І. Петренко пропонує виділити: 1) так звані «загальні», чийм безпосереднім об'єктом є відносини в інших сферах,

і лише додатковим факультативним – у сфері фізичної культури і спорту; 2) так звані «спеціальні», притаманні лише сфері фізичної культури і спорту – підкуп суддів та організаторів спортивних змагань, грубе порушення правил спортивних змагань та спонукання до застосування допінгу. Також автором запропоновано поділ злочинів цієї категорії залежно від суб'єкту злочину, який може бути як загальним, так і спеціальним, а також поділ за ознаками форми вини.

Важливим для розробки проблем підвищення ефективності протидії цьому виду злочинності є дослідження С. Ф. Денисова та С. Г. Кулика «Спортивна кримінологія як один з напрямів розвитку вітчизняної науки» [5]. Як зазначається авторами, з урахуванням наявності у структурі кримінологічної науки цілої групи галузей і окремих кримінологічних теорій, в умовах необхідності зміцнення національного духу, оздоровлення нації, виховання здорової молоді, підвищення престижу України на світовій спортивній арені актуальним є розвиток спортивної кримінології.

У визначенні кола злочинів, що можуть становити предмет спортивної кримінології, автори в цілому солідаризуються з О. І. Петренком. При цьому, на їх думку, до предмету недоцільно відносити злочини лише у сфері професійного спорту, оминаючи увагою злочини у сфері фізичної культури, дитячо-юнацького, резервного спорту, спорту ветеранів та інвалідів тощо.

У роботі В. В. Заборовського та В. В. Манзюка «Міжнародно-правові стандарти щодо боротьби з допінгом у професійному спорті» [6] розкриваються актуальні питання боротьби з допінгом у професійному спорті на міжнародному та національному рівнях, проводиться аналіз напрямів боротьби з допінгом з боку Всесвітньої антидопінгової організації, досліджуються положення законодавства зарубіжних країн.

Автори слушно зауважують, що основні зусилля вчених і практиків тривалий час зосереджені на вивченні впливу допінгу на організм професійного спортсмена, пошуку методів його виявлення, а також здешевлення процедур допінг-контролю. Натомість, вивченню організаційних основ боротьби з допінгом уваги приділено значно менше.

Дослідникам зроблено спробу оцінити ефективність існуючої системи боротьби з допінгом у спорті, виявити її позитивні аспекти та недоліки, визначити шляхи підвищення її ефективності.

Аналізу і осмисленню міжнародного досвіду запровадження і функціонування системи протидії корупційним проявам у спорті присвячено дослідження І. І. Башти

та М. В. Олійник «Міжнародний досвід боротьби з корупційними ознаками у спорті» [7].

Авторами слушно зазначається, що діяльність, пов'язана зі спортом, має на меті отримання величезного прибутку, і завдяки цьому є вкрай привабливою для злочинців, корупційна діяльність яких не лише наносить колосальних економічних збитків, а й викликає широкий суспільний резонанс, ставить під сумнів «принцип чесної гри» у спорті і підриває віру людей у всьому світі у чесність спорту.

В роботі аналізуються положення основних міжнародних нормативно-правових актів, прийнятих під егідою ООН, Ради Європи, Міжнародного олімпійського комітету, інших міжнародних інституцій, спрямованих на протидію поширенню корупційних проявів у сфері спорту, досліджується роль національних олімпійських комітетів, міжнародних та національних спортивних федерацій у цій сфері. Висвітлюються окремі аспекти діяльності Інтерполу у протидії корупційним правопорушенням у спорті, його взаємодії з міжнародним олімпійським рухом.

Автори доходять слушного висновку, що лише скоординована робота всіх держав за допомогою різних форм співпраці, заснована на взаємодопомозі і довірі, дасть змогу досягти вагомих результатів у боротьбі з корупцією в сфері спорту, що, своєю чергою, сприятиме досягненню високих спортивних результатів в усьому світі, заснованих на чесності і прозорості шляхів і способів їх досягнення.

Важливим кримінологічним та кримінально-правовим аспектам протидії злочинності у сфері спорту присвячено роботи О. Ф. Бантишева «Кримінально-правова боротьба з корупцією у спорті» [2], О. С. Бондаренко «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань: кримінально-правова характеристика» [3], Т. П. Гусака «Кримінологічна характеристика злочинів, скоєних футбольними уболівальниками та їх попередження» [4], О. А. Чувакова та О. І. Павлова «Протиправний вплив на результати офіційних футбольних змагань в Україні як різновид корупції» [13].

Висновки. Дослідження усіх наведених у статті авторів мають важливе наукове та практичне значення і становлять теоретичну базу дослідження проблем протидії злочинності у сфері професійного спорту.

У той же час, ці дослідження об'єктивно не охоплюють всі актуальні на сьогодні аспекти досліджуваної проблеми, особливо з урахуванням сучасного політичного і соціально-економічного положення держави та змін у законодавстві.

У зв'язку з цим, комплексне кримінологічне дослідження проблем криміналізації професійного спорту є актуальним як для теорії кримінологічної науки, так і для потреб правозастосовної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімов Д.О. Кримінальна відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань: дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Дніпро, 2022. 230 с.
2. Бантишев О.Ф. Кримінально-правова боротьба з корупцією у спорті. *Юрист України: наук.-практ. журнал*. Харків, 2018. № 1 (36). С. 9-13.
3. Бондаренко О.С. Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань: кримінально-правова характеристика. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 213-217.
4. Гусак Т.П. Кримінологічна характеристика злочинів, скоєних футбольними уболівальниками та їх попередження. *Науковий вісник національного Ужгородського університету*. Серія ПРАВО. 2014. Вип. 25. С. 195-198.
5. Денисов С., Кулик С. Спортивна кримінологія як один з напрямів розвитку вітчизняної науки. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, (м. Харків, 09 грудня 2016 р.) / за ред. В. Тація, Б. Головкина. Харків: Право, 2016. С. 92-95.
6. Заборовський В.В., Манзюк В.В. Міжнародно-правові стандарти щодо боротьби з допінгом у професійному спорті. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія: ПРАВО. 2023. Випуск 76: частина 2. С. 220-226.
7. Олійник М.В., Башта І.І. Міжнародний досвід боротьби з корупційними ознаками у спорті. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*: Наук. збірник. 2019. № 2. С. 171-175.
8. Петренко О.І. Кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 207 с.
9. Петренко О.І. Поняття та види злочинів у сфері фізичної культури та спорту. *Форум права*. 2014. № 1. С. 406-411.
10. Рудик М.М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 18 с.
11. Сибаль О.Б. Кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2015. 205 с.
12. Сокурченко В.В. Кримінологічна характеристика та протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 235 с.
13. Чуваков О.А., Павлов О.І. Протиправний вплив на результати офіційних футбольних змагань в Україні як різновид корупції. *Правова держава*. 2020. № 38. С. 147-152.